

# הצבא הסורי החדש – מבנה, אתגרי אינטגרציה והשפעתם על יציבות המדינה

אמל חאיכ

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב  
ואוניברסיטת בראילן

נפילת משטר אסד ועלייתו של משטר חדש בהובלת ארגון היאת תחריר א־שאם (HTS) הציבו את סוריה בפני משימת בניין 'הצבא הסורי החדש' כעמוד תווך בשיקום המדינה וכינון סדר פוליטי-ביטחוני חדש. על רקע זה המאמר בוחן עד כמה תהליך בניין הצבא הסורי החדש יוצר אינטגרציה מקיפה וכוללת שעל בסיסה ניתן לייצב ולגבש את המדינה מחדש, ולא רק תיאום פונקציונלי ורופף בין קבוצות חמושות העוללות להתפרק בשעת מבחן. המאמר נשען על ספרות בנושא שיתוף כוח (Power Sharing), על רפורמות במגזר הביטחון (Security Sector Reform) ועל מחקר השוואתי על מיעוטים אתנו־דתיים בסיכון, ומנתח את היקף האינטגרציה הצבאית-פוליטית בסוריה אחרי אסד. ההשערה המרכזית היא כי בשלב זה בניין הצבא הסורי החדש משקף אינטגרציה מוסדית מוגבלת בתוך סדר ביטחוני היברידי – מערכת שבה המונופול על השימוש בכוח אינו מצוי בלעדית בידי המדינה, אלא מתחלק בינה לבין שחקנים תת־מדינתיים ובלתי סדירים. במסגרת זו, הביטחון והשליטה בשטח מנוהלים באמצעות שילוב מתמשך בין מוסדות צבאיים פורמליים לבין רשתות נאמנות בלתי פורמליות. יציבותו העתידית של ההסדר תלויה בהרחבת הסדרי שיתוף כוח צבאיים, פוליטיים וחברתיים, ובעיצוב ערבויות אמינות למיעוטים.

**מילות מפתח:** הצבא הסורי החדש, רפורמה במגזר הביטחון (SSR), שיתוף כוח (Power Sharing), מיעוטים בסיכון, ביטחון היברידי, היאת תחריר א־שאם (HTS), סוריה אחרי אסד.

## מבוא

עם עליית משטרו של אחמד א־שרע החל תהליך מואץ לעיצוב מערכת ביטחון לאומית חדשה בסוריה. נקודת המוצא של תהליך זה היא תולדה של סכסוך מזוין ומלחמת אזרחים מדממת לאורך שנים רבות, שבעקבותיהם התרבו ברחבי המדינה סיעות חמושות, מיליציות מקומיות, רשתות נאמנות אזוריות וזרועות צבאיות הנתמכות בידי כוחות חיצוניים. בעידן שאחרי אסד ניצב המשטר החדש בפני הצורך החיוני לייצר מסגרת ביטחונית־ממלכתית רחבה שתוכל להכיל, ולו חלקית, את המגוון החברתי והפוליטי שצמח מתוך התפוררות השלטון המרכזי.

מכאן נגזרת שאלת המחקר שעל פיה נבחן המקרה הסורי במאמר זה: **עד כמה תהליך בניין הצבא הסורי החדש יוצר אינטגרציה מוסדית וכוללת שעל בסיסה ניתן לייצב ולגבש את המדינה מחדש, ולא רק תיאום**

## פונקציונלי ורופף בין קבוצות חמושות, שעלול להתפרק בהמשך?

ההשערה המרכזית במאמר היא כי תהליך בניית הצבא הסורי החדש מגלם בשלב זה אינטגרציה היברידית. מצד אחד הוקם משרד הגנה מרכזי, שבו מוזגו באופן פורמלי כתריסר פלגי מורדים לשעבר במסגרת דיוויזיונית חדשה, ותהליכי הכשרה וסטנדרטיזציה יוצרים שפה מקצועית משותפת ומפחיתים את הסיכון לעימותים ישירים בין הפלגים שאוחדו. מנגד נשמרים במידה רבה נאמנויות פלגניות, ערוצי מימון חיצוניים ומוקדי כוח מקבילים – בייחוד בזירת הכוחות הפרו־טורקיים בצפון־מערב ובמרחבים שבהם פועלים מיעוטים בעלי היסטוריה של הגנה עצמית, כמו הכורדים בצפון־מזרח והדרוזים בא־סוידאא', שטרם שולבו במוסדות הביטחון החדשים.

המאמר מציע לראות את בניין הצבא הסורי החדש לא כפרויקט טכני של איחוד מסגרות בלבד, אלא כחלק

במסגרת משרד ההגנה, סוגיית הלוחמים הזרים ושילובם, לצד אתגרי השילוב של הכוחות הכורדיים ושל הקהילה הדרוזית במערך הביטחוני הלאומי, וכן מקומן של רשתות נאמני משטר אסד ברצועת החוף הסורית.

בתוך כך מנותחים דפוסי המעורבות של טורקיה, ארצות הברית, רוסיה, איראן וישראל בעיצוב הצבא המתגבש. לבסוף מוצגים ממצאי הניתוח ודיון מסכם בשאלת מידת האינטגרציה המוסדית של הצבא הסורי החדש והשלכותיה על יציבותה העתידית של המדינה.

## גישות לבניית צבא לאחר מלחמת אזרחים

בניין הצבא הסורי החדש לאחר נפילת משטר אסד אינו רק קמפיין ארגוני של איחוד מסגרות אלא גם מהלך העומד בלב ההסדר הפוליטי החדש. הספרות העוסקת בשיתוף כוח (Power Sharing) מציעה לראות בצבא אחד מצירי הליבה של הסדר פוסט־מלחמתי – לא עוד מכשיר טכני לסדר וביטחון אלא מוסד שמגלם את חלוקת הכוח בין קולקטיבים יריבים לשעבר ובהווה. במסגרת זו מציעים קרולין הארצל ומתיו הודי (Hartzell & Hoddie, 2020) מודל רב־ממדי של שיתוף כוח – פוליטי, טריטוריאלי, צבאי וכלכלי – ומראים בצורה אמפירית כי הסדרי שלום המקבעים שיתוף כוח במספר ממדים במקביל נוטים להיות יציבים יותר, להפחית את הסיכון לחידוש האלימות ואף להגביר, במידה מוגבלת, את ההסתברות להתבססות של דמוקרטיה “מינימליסטית” אחרי מלחמת אזרחים.

הממד הצבאי משמש ערובה מוסדית לכך שהסכמות פוליטיות וכלכליות לא יישארו על הנייר בלבד. רק כאשר שחקנים יריבים מבינים שהצבא המאוחד לא יכול להפוך לכלי נגדם, הם מוכנים לפרק מסגרות הגנה עצמאיות ולהשתלב במסגרת החדשה. מכאן נגזרת הבחנה מרכזית בניתוח המקרה הסורי: ההבדל בין אינטגרציה פורמלית – הכרזה על פירוק ארגונים, שינוי שמות, יצירת משרד הגנה – לבין אינטגרציה מוסדית הכוללת שינוי עומק בשרשראות הפיקוד, בסטנדרטים של גיוס וקידום, במנגנוני אחריות ובשילוב הקבוצות השונות במנגנוני הביטחון.

לצד מודל שיתוף הכוח, ספרות בנושא רפורמות במגזר הביטחון מספקת פריזמה יישומית לבחינת בניין הכוח. ה־OECD מגבש את תפיסת הדור הראשון של הרפורמה במגזר הביטחון (SSR) כפרויקט ליברלי־טכנוקרטי הוליסטי שנועד לעצב מחדש את מערכת הביטחון כולה – צבא, משטרה, גופי מודיעין ומערכת המשפט – על פי ההנחה הוובריאנית (Weberian) כי על המדינה להחזיק במונופול בלעדי על השימוש בכוח (OECD, 2007). מול גישה זו, ספרות דור

ממהלך פוליטי־חברתי רחב של כינון מחדש של המונופול המדינתי על הפעלת האלימות הלגיטימית. במרכזו של מהלך זה עומדת שאלת יחסי המדינה עם קבוצות המיעוט – הכורדים והדרוזים – שנשענו בשנות המלחמה על מערכי הגנה קהילתיים, מיליציות מקומיות ופטרונים חיצוניים, וכן העלווים, שהפכו בן רגע מהגמון למיעוט בסיכון. מבחן ההיקף של האינטגרציה הצבאית אינו רק ארגוני, אלא נמדד ביכולת לשכנע מיעוטים אלה לוותר על מסגרות ההגנה העצמאיות ולראות בצבא הממלכתי ובמוסדות הביטחון כתובת לגיטימית לביטחונם.

לשם כך נשען המאמר על הספרות העוסקת בשיתוף כוח (Power Sharing), המציעה תפיסה רב־ממדית של שיתוף כוח פוליטי, טריטוריאלי, צבאי וכלכלי כתנאי ליציבות מוסדית ארוכת טווח, ועל ספרות בנושא רפורמה במגזר הביטחון (SSR – Security Sector Reform). זאת כדי לאפשר הבחנה בין אינטגרציה פורמלית, המתמצה באיחוד ארגונים ושינוי שמות, לבין אינטגרציה מוסדית רחבה יותר הכוללת שינוי עומק בשרשראות הפיקוד, בהקצאת משאבים, במנגנוני פיקוח ובדפוסי הלגיטימיות. המאמר נעזר גם בתובנות ממחקר השוואתי על מיעוטים בסיכון, המראה כי אפליה וקיפוח במוסדות הביטחון מעצימים תחושות עוול וחרדה קיומית ומגבירים את הנטייה של קבוצות מיעוט אתניות לפתח ולהסתמך על מסגרות הגנה עצמאיות ולהישען על פטרונים חיצוניים. תובנות אלו ישמשו כנדבך משלים לניתוח עמדותיהן של קבוצות המיעוט המרכזיות בסוריה – הכורדים, הדרוזים והעלווים – ולבחינת השאלה אם הסדרי הביטחון המתגבשים מספקים להם ביטחונות מוסדיים, או שמא הם דווקא מחזקים את המוטיבציה להישאר מחוץ לתהליך האינטגרציה.

מבחינה מתודולוגית המאמר מאמץ גישה איכותנית־אנליטית. הוא נשען על מקורות גלויים כמו פרסומים רשמיים, דוחות מחקר, נאומים והצהרות של שחקנים מקומיים וחיצוניים ודיווחים תקשורתיים וצבאיים עדכניים, ומצליב ביניהם לצורך בחינת מהימנות הנתונים. הניתוח מאורגן סביב כמה יחידות עיקריות: תחילה מוצגת בקצרה המסגרת התאורטית של בניין צבא לאחר מלחמת אזרחים, תוך עיגון הדיון במושגי שיתוף הכוח, הרפורמה במגזר הביטחון ומיעוטים בסיכון. לאחר מכן נדונה דוקטרינת צבאו של חאפט' אל־אסד, התפתחותו של ארגון היאת תחריר א־שאם, תהליך הדה־ג'אדיזציה – המעבר מארגון ג'אדיסטי לכוח שלטוני המהווה גרעין ליבה של הצבא הסורי החדש, דוקטרינת הצבא החדש וההבחנה בין משרד ההגנה למשרד הפנים. בהמשך נבחנת האינטגרציה של חזית השחרור הלאומית (NLF) וצבא סוריה הלאומי (SNA)

הגנה ותמיכה חיצונית. במצב זה גובר הסיכוי לפנייה לאפיקי פעולה אלימים יותר, שכן הדרכים הלא-אלימות להשפעה פוליטית נחסמות (Basedau et al., 2023).

### הצבא הסורי בתקופת חאפט' אל-אסד

עם עלייתו לשלטון בנובמבר 1970 ('מהפכת התיקון') זיהה חאפט' אל-אסד צורך אסטרטגי דחוף בבלימת רצף ההפיכות הצבאיות שערערו את יציבותה של סוריה. בשלב הביסוס הראשוני נמנע אסד במכוון מהקמת חונטה צבאית גלויה, ובמקום זאת פעל לעיצוב חזות ממלכתית ומעטפת פורמלית של צבא מודרני, מקצועי וממושמע, הכפוף לכאורה למוסדות המדינה ולחוקת 1973. במסגרת זו קידם מהלך של דה-פוליטיזציה – הרחקת הצבא מהזירה הפוליטית היומיומית, השבת קצינים מקצועיים שהודחו בעבר והגדלה מסיבית של סדר הכוחות מכ-50 אלף לכ-170 אלף חיילים. עם זאת, תחת החזות הממלכתית הנדס אסד מחדש את מוקדי הכוח הממשיים; הוא דחק בהדרגה את הקצונה הסובית בת האליטה העירונית המסורתית והחליפה בקואליציה של קצינים נאמנים בני מיעוטים וסונים מהפריפריה הכפרית.

**כוחם של קצינים סונים שקודמו לעמדות בכירות כחלק מהצגת החזות הלאומית השוויונית נוטרל בפועל על ידי מנגנון מתוחכם של סגנים וקציני מודיעין עלווים, שפיקחו עליהם מקרוב.**

עבור קבוצות המיעוט שימש השירות הצבאי בעבר כערוץ מרכזי למוביליות חברתית, שאפשר להן להתגבר על מעמדן הנחות בשולי החברה הסורית ולהתברג במוקדי ההשפעה. יתרה מכך, קואליציה זו נשענה על שותפות אינטרסים קיומית מובהקת: מיעוטים לא-עלוויים כגון נוצרים, דרוזים ואסמאעילים בחרו לתמוך במשטר, שכן הם ראו בדומיננטיות העלווית בצבא ובמדינה ערובה לסטטוס שלהם ולביטחונם האישי, אל מול החשש העמוק שזכויותיהם לא יובטחו תחת שלטון הרוב הסוני.

בעוד ששורות הצבא הסדיר המשיכו לשקף רוב סוני מובהק, שדרת הפיקוד העליון עברה תהליך מואץ של "עלוויזציה", כך שההיררכיה הצבאית הרשמית שימשה כסות בלבד לגרעין כוח בלתי פורמלי המושתת על נאמנויות עדתיות, קשרי דם ורשתות פטרון-קליינט הדוקות. כוחם של קצינים סונים שקודמו לעמדות בכירות כחלק מהצגת החזות הלאומית השוויונית נוטרל בפועל על ידי מנגנון מתוחכם של סגנים וקציני מודיעין עלווים, שפיקחו עליהם מקרוב. הביטוי המובהק ביותר לדואליות

שני מבקרת את הניסיון לייבא מודלים מערביים למדינות שבריריות (Institutional Engineering) ומדגישה כי SSR הוא בראש ובראשונה תהליך פוליטי-היברידי. גישה זו מכירה בכך שבפועל נוצרים סדרי ביטחון מעורבים, שבהם סמכות המדינה מתחרה או משתלבת עם שחקנים לא-מדינתיים ומערכות מסורתיות קודמות, והרפורמה הופכת לזירה של משא ומתן מתמיד בין אליטות מקומיות לשחקנים חיצוניים (Baker, 2010; Jackson, 2018; Schroeder & Chappuis 2014).

זרם ביקורתי נוסף מחדד את הפער בין הרטוריקה לפרקטיקה ומצביע על כך שבמקרים רבים, בשל הקושי ליישם רפורמות מעמיקות נסוגים הפטרונים החיצוניים (המדינות או הגופים התומכים ברפורמה) לגישת אימון וציוד (train-and-equip). גישה צרה זו עלולה לחזק את היכולות הטכניות של מנגנוני הביטחון מבלי לשפר את האחריות שלהם, ובכך לשרת את צורכי הישרדות המשטר על חשבון ביטחון האזרחים. בהקשר זה, שאלת הבעלות המקומית (Local Ownership) נעשית קריטית: הספרות מצביעה על כך שלעיתים קרובות מושג זה משמש כסות ל"קניית הסכמה" (buy-in) של מקומיים לתוכניות חיצוניות, במקום תהליך אותנטי שבו הרפורמה מעוצבת על ידי הצרכים וההקשר החברתי-פוליטי המקומי (Nathan 2007; Sedra, 2010).

ממד משלים במסגרת התאורטית עוסק במעמד של מיעוטים דתיים ואתנו-דתיים בתוך מוסדות המדינה, ובפרט בתוך מגזר הביטחון. נקודת המוצא היא שקיפוח, אפליה ואי-שוויון (DDI) אינם רק תנאי רקע חברתיים אלא גם ביטוי לחלוקת כוח פוליטי-מוסדי. דפוסים אלה מעצבים סוגים שונים של תלונות קולקטיביות, ואלה משפיעות על הנטייה להתארגנות ועל בחירת דרכי פעולה. לצורך הדיוק האנליטי יש להבדיל בין אפליה ממשלתית (GRD) הכוללת חקיקה ופעולות של כוחות הביטחון לבין אפליה חברתית (SRD), משום שכל אחת מהן מזינה סוגי תלונות שונים. בהקשר זה, מוסדות הביטחון עשויים להיתפס כמקור איום כפול: ראשית, כאשר הם מזוהים עם הדרה ממוקדי קבלת ההחלטות ועם שלילת כוח השפעה על מדיניות (Policy Power). שנית, כאשר מנגנוני הביטחון נכשלים בהגנה על המיעוט מפני אלימות חברתית או משמשים כלי לאכיפה בררנית ודיכוי. מנגד, שילוב במוסדות אלו עשוי לשמש מקור לביטחונות מוסדיים. המחקר מראה כי הכללה במוקדי כוח וקבלת החלטות מפחיתה באופן משמעותי את עוצמת התלונות ואת הנטייה לאלימות. כאשר ביטחונות אלה חסרים והמדינה מפעילה דיכוי, גוברת הנטייה של המיעוט להשקיע בקיבולת ארגונית חלופית (Capacity) – ארגונים קהילתיים, מסגרות

2016 על שינוי השם לג'בהת פתח א-שאם (JFS) ועל היעדר זיקה לכל גורם חיצוני – מהלך שהוצג כניתוק מאל-קאעדה אך עורר מחלוקת חריפה בתוך המחנה הג'האדיסטי. בינואר 2017 התאחד JFS עם פלגים נוספים במסגרת חדשה בשם היאת תחריר א-שאם (HTS), שהוצג כאיגוד מורדים מקומי ולא כזרוע רשמית של אל-קאעדה. ניתוק הקשר הפורמלי והקמת HTS האיצו פילוג במחנה הג'האדיסטי הסורי: בעוד אל-ג'ולאני ביקש לעגן את הארגון במרחב המקומי ולהתרחק מתדמית "השלוחה הרשמית", נאמניו של א-זוואהירי ראו במהלך זה בגידה. מתוך חוגים אלו נחשפה לראשונה בפברואר 2018 מסגרת ג'האדיסטית נפרדת – חוראס א-דין (שומרי הדת) – שהגדירה עצמה כשלוחה החדשה והבלעדית של אל-קאעדה בסוריה וניסתה להציב אלטרנטיבה אידיאולוגית וארגונית ל-HTS בצפון-מערב המדינה (Zelin, 2022).

### מג'האד עולמי למשטר מקומי: דה'ג'האדיזציה חלקית ומיסוד משטר באידליב

לצד התבססות צבאית באידליב החל היאת תחריר א-שאם לבנות גם תשתית שלטונית אזרחית. ב-2017 דחף הארגון להקמת 'ממשלת ההצלה הסורית' (Syrian Salvation Government – SSG), שהוצגה כגוף טכנוקרטי בלתי מפלגתי אך נשענה בפועל על ההגמוניה הצבאית והביטחונית של הארגון. באמצעותה נטל הארגון בהדרגה אחריות על מערכות החינוך, הבריאות, השיטור, המיסוי והמשפט השרעי, וביסס מנגנוני שליטה במרחב הציבורי של מרבית צפון-מערב סוריה.

בזירה הארגונית הפנימית התגבש בתוך HTS תהליך הדרגתי של דה'ג'האדיזציה: דמויות המזוהות עם הקו הג'האדיסטי העולמי הודרו מן ההנהגה, והצמרת התמלאה במפקדים ובמנהלים שנחשבים לפרגמטיים יותר. מועצת שריעה ומועצות שורה מייעצות עוגנו במבנה מוסדי סדור, והארגון פעל לצמצום עצמאותם של מוקדי סמכות דתיים רדיקליים ולכפיפתם לקו האסטרטגי של ההנהגה. ברמה האידיאולוגית הותאמו עקרונות יסוד של הסלפייה-ג'האדיה כך שיאפשרו, בין היתר, שיתוף פעולה טקטי עם טורקיה – מהלך שנחשב בעבר בלתי לגיטימי.

יחסי היאת תחריר א-שאם עם טורקיה עברו בהדרגה מחשדנות הדדית לשותפות טקטית מבוססת אינטרסים. במסגרת תהליך אסטנה – תהליך דיפלומטי שהחל ב-2017 בחסות רוסיה, טורקיה ואיראן ונועד לתווך ולפתור את המשבר בסוריה – ולאחר מכן מזכר מוסקבה (מארס 2020), עיצבו אנקרה ומוסקבה מנגנוני חיץ

זו היה כינונו של מנגנון כפול שכלל, לצד הצבא הסדיר, "משמר פרטוריאני" של יחידות עילית, ובראשן פלוגות ההגנה בפיקודו של רפעת אל-אסד, אחיו של חאפט'. יחידות אלו, שאישו כמעט אך ורק על ידי עלווים ונהנו מעדיפות בציד ובמשאבים, פעלו מחוץ לשרשרת הפיקוד המטכ"לית הרגילה ותכליתן הבלעדית הייתה הגנה על המשטר מפני איומים פנימיים. בסיכומו של דבר, הצבא נבנה ככלי שמעטפתו מדינתית אך תוכנו המהותי הוא מנגנון כוח עדתי ומשפחתי, שמטרתו העליונה היא הבטחת השרידות השלטונית של שושלת אסד (Zisser, 2002).

## הצבא הסורי החדש: הרקע ההיסטורי והארגוני

### מג'בהת א-נוסרה להיאית תחריר א-שאם – התגבשות גרעין הכוח

הארגון החל את דרכו בינואר 2012 בשם ג'בהת א-נוסרה, שהוקם כסניף הסורי של ארגון המדינה האסלאמית בעיראק (ISI) בתמיכה ארגונית וכספית מבגדאד, ובהנהגת אבו מוחמד אל-ג'ולאני כאמיר הזירה הסורית. בשנותיו הראשונות התמקד ג'בהת א-נוסרה בלחימה במשטר אסד ובהשתלבות במערך ההתנגדות המקומי, תוך ניסיון לבנות מוניטין חיובי בקרב אוכלוסייה סונית רחבה, בזכות דימוי של הגנה על אזרחים ומתן שירותים חברתיים. פופולריות יחסית זו, לצד נכונות לשיתוף פעולה טקטי עם פלגים אופוזיציוניים לא-אסלאמיסטיים, התנגשה בקו האידיאולוגי שהוביל מנהיג ISI אבו בכר אל-בגדאדי, שחתר למסגרת ג'האדיסטית "טהורה" יותר ולניתוק מהשותפים הלא-אסלאמיים.

אל-ג'ולאני אימץ פרשנות פרגמטית יותר וביקש לשמר חלק מן הבריתות המקומיות שנוצרו בשטח. על רקע זה הכריז אל-בגדאדי באפריל 2013 על הקמת 'המדינה האסלאמית בעיראק וא-שאם' (דאע"ש) וניסה לספח אליו את ג'בהת א-נוסרה. אל-ג'ולאני סירב, חידש בפומבי את שבועת האמונים שלו לאיימן א-זוואהירי מנהיג אל-קאעדה והציג את ג'בהת א-נוסרה כזרוע הרשמית של הארגון בסוריה – צעד שהעמיק את הקרע בתנועת הג'האד העולמי. בשנים שלאחר מכן ביסס ג'בהת א-נוסרה את מעמדו כמוביל הלחימה האסלאמיסטית נגד המשטר, בין היתר באמצעות קואליציות דוגמת 'צבא אל-פתח', שכבש את מחוז אידליב במארס 2015.

ואולם הזיהוי הגלוי כשלוחה רשמית של אל-קאעדה הפך בהדרגה לנטל הן בעיני פלגי אופוזיציה אחרים והן בזירה הבינלאומית. לנוכח זאת הכריז אל-ג'ולאני בקיץ

לשר ההגנה, אנאס ח'טאב קיבל את תיקי המודיעין והביטחון הפנימי, ולאחר מכן מונה לשר הפנים. איש סוד נוסף של א־שרע, חוסיין א־סלאמה, מונה לראש המודיעין הכללי, ודמויות נוספות המזוהות עם HTS ובעלות בריתו תפסו עמדות מפתח בציר הביטחון והפנים. ב'ועידת ניצחון המהפכה הסורית' בדמשק ב־29 בינואר 2025 הכריז א־שרע על עצמו כנשיא רשויות המעבר, והציג יעד של פירוק מסגרות הליבה של הסדר הישן ובראשן הצבא הקודם, והקמת צבא סורי חדש תחת משרד הגנה חדש (Al-Jazeera, 2025).

**ב'ועידת ניצחון המהפכה הסורית' בדמשק ב־29 בינואר 2025 הכריז א־שרע על עצמו כנשיא רשויות המעבר, והציג יעד של פירוק מסגרות הליבה של הסדר הישן ובראשן הצבא הקודם, והקמת צבא סורי חדש תחת משרד הגנה חדש.**

מראשית דרכו נדרש משרד ההגנה לתווך בין פלגים חמושים בעלי זהויות אזוריות ואידיאולוגיות שונות ורשתות נאמנות נבדלות, ולכלול אותם במסגרת פיקודית אחת. בפועל התגבש מודל אינטגרציה חלקי: הוכרזו כ־25 דיוויזיות חדשות לפי גזרות אחריות גיאוגרפיות, כפי שהיה תחת שלטון אסד עד 2011, אך במקרים רבים נשמרו שלדי הפיקוד והלכידות הפנימית של הפלגים הקודמים, והמעבר התבטא במיתוג מחדש (Reflagging) ובהכפפה פורמלית יותר מאשר בהטמעה מלאה. תהליך זה בולט במיוחד בפלגים הנתמכים בידי טורקיה במסגרת הצבא הלאומי הסורי (SNA), אשר מקורות מימון עצמאיים ומנגנוני כוח מקומיים הקנו להם מרחב אוטונומיה והגבילו את יכולתו של משרד ההגנה לאכוף משמעת ולייצר שרשרת פיקוד אפקטיבית. לעומתם, יחידות חזית השחרור הלאומית (NLF) נטמעו בקלות יחסית, בין היתר בשל הכפפה פוליטית מוקדמת ל־HTS והשתלבות קודמת במנגנוני תיאום והכשרה בצפון־מערב המדינה (Waters, 2025). לעומת משרד ההגנה, משרד הפנים פועל כזרוע המרכזית האחראית על אכיפת החוק והביטחון הפנימי. פעילותו המבצעית העיקרית מתמקדת בפירוק תעשיית הסמים של משטר אסד באמצעות סיכול אגרסיבי של רשתות הברחת קפטגון בגבולות – מהלך שנועד להוכיח לקהילה הבינלאומית את כשירות הממשל החדש ואת חיוניותו בנושא המאבק בתעשיית הסמים. המשרד נושא באחריות החיונית של בלימת גלי האלימות והנקמות ברחבי המדינה על ידי מעצר אנשי צבא ופושעים המקורבים למשפחת הנשיא המודח, מתוך רציונל שרק אכיפה רשמית וחוקית תמנע מעשי טבח

צבאיים באידליב, והצבא הטורקי פרס עשרות מוצבים ותצפיות במחוז HTS. נמנע מעימות עם הכוחות הטורקיים, תיאם עימם מהלכים בשטח ושמר על הסטטוס קוו בחזיתות מול המשטר. בתמורה נהנתה המובלעת מאפקט הרתעתי מפני מתקפות רחבות של צבא אסד, מפתחת מעבר באב אל־הווא למסחר, מהזרמת חשמל מטורקיה וממהלך הדרגתי של החלפת הלירה הסורית בלירה הטורקית – תלות שהעמיקה את הפרגמטיזציה של HTS וחיצקה את ההיגיון ה"מדינתי" בהתנהלותו. בין 2020 ל־2024, בתקופת "הקפאת חזיתות" יחסית, ניצל HTS את הרגיעה כדי למקד משאבים בביסוס משטר מקומי: חיזוק מנגנוני ביטחון הפנים, הרחבת שירותים אזרחיים, שילוב שכבה הולכת וגדלה של טכנוקרטים אזרחיים בשדרה הניהולית וניסיון מודע למיתוג מחדש כלפי חוץ: ראיונות לעיתונות בינלאומית, הדגשת המאבק בדאע"ש ואל־קאעדה והצגת הארגון ככוח מקומי פרגמטי. עד דצמבר 2024 כבר תפקד HTS כמשטר דה פקטו בצפון־מערב סוריה – מבודד כמעט לחלוטין מן המחנה הג'אדיסטי העולמי, אך מושרש עמוק במבנה הכוח המקומי ומגובה בנוכחות צבאית טורקית מגוננת (Drevon & Haenni, 2020; Zelin, 2022).

## המהפך בדמשק והתהוות הצבא

בסוף נובמבר 2024 פתחה קואליציית אופוזיציה רחבה, בהובלת היאת תחריר א־שאם ופלגים פרו־טורקיים, במבצע 'הרתעת התוקפנות', שהתמקד תחילה בחזית חלב; העיר נפלה לידי המורדים ב־29 בנובמבר. בימים שלאחר מכן התקדמו הכוחות אל חמאם ואל מרכזי שליטה נוספים, וב־7–8 בדצמבר הושלמה ההשתלטות על חומס ועל דמשק; במקביל השתלטו הכוחות הכורדיים (SDF) על דיר א־זור (6 בדצמבר). ב־8 בדצמבר 2024 נכנסו כוחות המורדים לדמשק, אסד נמלט לרוסיה, ובכך הסתיימו כחמישה עשורים של שלטון משפחת אסד. אחמד א־שרע (אבו מוחמד אל־ג'ולאני) הפך בתוך זמן קצר לדמות המרכזית של המהפך, ובשבועות שלאחר מכן התבסס כמוקד הסמכות הפוליטית העליונה של הנהגת המעבר.

כבר ב־9 בדצמבר הכריזו רשויות המעבר על חנינה כללית למגויסי החובה בצבא אסד (SAAF), במטרה לעודד התפרקות מסגרות ולהפחית את הסיכון להתגבשות מוקדי התנגדות מאורגנים. ב־10 בדצמבר מונה מוחמד אל־בשיר, לשעבר ראש 'ממשלת ההצלה הסורית' (SSG) באידליב, לראש ממשלת המעבר בדמשק. במקביל התהווה קבינט ביטחוני שנשען במידה רבה על מעגלי הכוח של אידליב: מרהף אבוקסרא מונה

חזית השחרור הלאומית (NLF) וצבא סוריה הלאומי (SNA) – ממחישים היטב הן את פוטנציאל האינטגרציה והן את גבולותיה. NLF הוקמה במאי 2018 כמטריית איחוד לפלגים לאומיים-אסלאמיים באידליב ובהם פיילאק א-שאם, אחראר א-שאם וסוקור א-שאם. בפועל התפתחה NLF למסגרת שסיפקה לאנקרה שותפים מקומיים וכתובת צבאית-פוליטית במרחב אידליב, שבו HTS היה הכוח הדומיננטי. כבר מראשיתה הייתה NLF קואליציה רופפת בעלת פיקוד נומינלי משותף, ולצידו מנגנוני גיוס, פיקוד ומימון נפרדים לכל פלג, ותלות רבה בתיווך הטורקי, בהזרמת משאבים ובהגדרת קווי החזית מול המשטר (The Carter Center, 2020).

במהלך 2019 ספגה חזית השחרור הלאומית מכה אנושה בסבב עימות חריף עם היאת תחריר א-שאם באידליב, שבסיומו הובסה בשדה הקרב. חלק מן הפלגים עברו לצפון חלב והוטמעו במסגרת צבא סוריה הלאומי, ואילו הנהגת NLF נאלצה לקבל את ההגמוניה של HTS במחוז, תוך שמירה על מידה של עצמאות צבאית שאפשרה לה להמשיך לפעול מתוך חדר המבצעים המשותף פתח אל-מובין. ב-4 באוקטובר 2019 הכריזה NLF על הצטרפותה ל-SNA, אך בפועל תהליך האינטגרציה נותר חלקי וממושך: כפילויות ארגוניות, פיקוד מקביל ודרכי פעולה שונות נמשכו גם כאשר נבנתה לכאורה מעטפת משותפת.

לאחר הקמת משרד ההגנה החדש ולאור התבוסה המוקדמת הוכיחה NLF נכונות רבה להשתלב במבנה הצבאי האחד. מפקדים בכירים משורותיה מונו לעמוד בראש דיוויזיות מרחביות מרכזיות, בהן דיוויזיה 64 באידליב (המבוססת על פיילאק א-שאם בפיקוד מוחמד אל-ע'ריב), דיוויזיה 40 בדראעא (בפיקוד בניאן אל-חריירי מאחראר א-שאם) ודיוויזיה 54 בחומס (בפיקוד חוסיין אל-עובייד, מנהיג אחראר א-שאם).

מעבר לשמירה על מסגרות ארגוניות התבצעה אינטגרציה מבנית רחבה יחסית: מפקדים מחזית השחרור הלאומית שובצו לתפקידי פיקוד בחטיבות בתוך דיוויזיות של היאת תחריר א-שאם. כך למשל, אל"ם באסם זנקלו (לשעבר מדיוויזיה 77 של ה-NLF) מונה למפקד חטיבה בדיוויזיה 50 בלטקיה. במקביל פועלות יחידותיהם לצד גדודי HTS בדיוויזיות מעורבות כדוגמת דיוויזיה 44 בדמשק, המאגדת תחת פיקוד אחד כוחות מגוונים, כולל 'ג'ייש נאסר' ויוצאי דיוויזיה 77, לצד חטיבות HTS ותיקות. תהליך זה מעיד על כפיפות אפקטיבית למשרד ההגנה, בניגוד לאוטונומיה המבצעית והכלכלית שעודנה מאפיינת את פלגי ה-SNA.

צבא סוריה הלאומי עצמו התגבש החל מ-2017 מתוך פלגים שהשתתפו במבצעים מגן הפרת, ענף

ושיבוש בתקופת המעבר. נוסף על כך, כוחות משרד הפנים הם אלו שמובילים בפועל את המערכה נגד תאי דאע"ש, בתיאום עם כוחות הקואליציה הבינלאומית וגופי ביון נוספים (Huquq, 2025).

ואולם גם בקרב כוחות ביטחון הפנים המצב רחוק מלהיות חף מאתגרים. בדצמבר 2025 התרחש פיגוע קטלני בעיר תדמור, שבוצע על ידי מחבל המזוהה עם דאע"ש אשר חדר לשורות מנגנוני הביטחון הסוריים. בפיגוע נהרגו שני לוחמי המשמר הלאומי של ארצות הברית ואזרח אמריקאי אחד, והדבר הדגיש את הקושי של המשטר הסורי להשליט מרות מלאה על כוחות הביטחון שלו ולמנוע חדירה של גורמים ג'האדיסטים לתוך המנגנונים המדינתיים. ברמה האידיאולוגית נתפס הפיגוע כתגובה ישירה למהלכי ה"התמתנות" של א-שרע. עבור דאע"ש, שיתוף הפעולה הגלוי שלו עם ושינגטון נחשב לבגידה מוחלטת בערכי הג'האד שהוא עצמו קידם בעבר. לכן ניתן להעריך כי המתקפה נועדה לא רק לפגוע בנוכחות האמריקאית אלא גם "להעניש" את א-שרע על הפרגמטיות המדינית שלו, ולערער את הלגיטימיות שלו כמנהיג המסוגל לספק יציבות ביטחונית (Bifolchi, 2025).

## הדוקטרינה של הצבא החדש

הדוקטרינה המתגבשת מבטאת ניסיון להמיר את הצבא מתשתית משטרית-מפלגתית, ששימשה כמנגנון שליטה פנימי, למוסד מדינתי-לאומי שמטרתו הגנת על ריבונות המדינה ועל אזרחיה. בפועל מדובר בדוקטרינה מתהווה יותר מאשר בתפיסה מגובשת: היא נשענת על איחוד פורמלי של פלגים במסגרת משרד ההגנה, ניסיון לסטנדרטיזציה של משמעת ושרשרת פיקוד ורפורמה בהכשרה הצבאית, שנועדה להמיר נאמנויות פלגניות בתרבות ארגונית מקצועית. עם זאת, תהליך זה נותר שברירי בעיקרו: היעדר הכרעה מלאה בשאלת אחדות הנשק והפיקוד, קיומם של מצבורי נשק פרטיים ורשתות כוח מקומיות ומנגנוני מינויים וקידום העלולים לשמר פלגנות בתחפוש – כל אלה מציבים סיכון לכך שהמעטפת הממלכתית תישאר פורמלית בלבד. לפיכך, הצלחת גיבושה תלויה לא רק בבנייה ארגונית אלא גם בפיקוח אזרחי אפקטיבי, שקיפות ואחריותיות, שיצמצמו את האפשרות שהצבא ישוב לשמש זירה להסדרה אלימה של המציאות הפוליטית בסוריה.

## הפלגים הפרו-טורקיים: NLF ו-SNA במבנה הצבא החדש

לצד הגרעין ההיסטורי של הצבא הסורי החדש המזוהה עם היאת תחריר א-שאם (HTS), שני רכיבים פרו-טורקיים –

ויותר ככתובת "ממוסדת למחצה" – שחקנית שמקבלת את כללי המשחק הממלכתיים, בעוד שחטיבות בצבא סוריה הלאומי נותרות מושרשות בכלכלות צללים, ברשתות מקומיות ובערוצי תיאום ישירים עם אנקרה, גם לאחר שנכנס רשמית תחת המטרייה של הצבא הסורי החדש.

### השם 'צבא לאומי' יצר דימוי של כוח מקצועי מאורגן, אולם בפועל חלק ניכר מן האדריכלות הזו התקיים בעיקר על הנייר.

#### הלוחמים הזרים

הלוחמים הזרים (מוהאג'רין) היו חלק אינטגרלי מגופי המורדים לאורך מלחמת האזרחים, ובתקופת המעבר הפכו לסוגיה רגישה מבחינת הלגיטימיות של מנגנוני הביטחון החדשים. לפי הערכות עדכניות נותרו בסוריה כ-5,000 לוחמים זרים, רובם אויגורים, ובהם כ-3,500 המזוהים עם מפלגת האסלאם הטורקיסטנית (TIP), אך גם יוצאי הקווקז (אג'נאד אל-קוקז) וצפון אפריקה. עיקר כוחם מרוכז בצפון-מערב (אידליב), לצד פריסה גם בדמשק ובחומס. חלקם כבר השתקעו חברתית: נישאו לסוריות, הקימו משפחות ומתכוונים להישאר בסוריה, גם משום שחזרה למדינות המוצא אינה ריאלית עבורם (Campa & Carter, 2025).

במישור המוסדי, המהלך המרכזי לשילובם הוא הקמת דיוויזיה 84 (טרם ברור אם הוקמה בפועל), שנועדה לקלוט את הלוחמים האויגורים והקווקזים – מהלך שזכה ביוני 2025 לאור ירוק מווישינגטון. במקביל, קבוצות קטנות יותר כמו הפלג הצפון-אפריקאי חרקה שאם אל-אסלאם מוזגו כגדודים בתוך אוגדה 50 של היאת תחריר א-שאם בלסקיה. המיסוד חל גם על הפיקוד הבכיר: כבר בדצמבר 2024 מונו שישה קצינים זרים (ירדנים, טורקים ואויגורים) בדרגות אל"ם ותת-אלוף, דוגמת המפקד הטורקי מוכתר א-טורקי, ששמו נקשר לפיקוד על אוגדת דמשק. עבור א-שרע הלוחמים הזרים הם נכס אסטרטגי דווקא בשל היעדר בסיס כוח שבטי-מקומי, מה שמבטיח נאמנות רבה לשלטון ומפחית את הסיכוי שישתתפו בהפיכות פנימיות (Paes et al., 2025; Waters, 2025).

ואולם למהלך זה מחיר פוליטי-חברתי גבוה. בעיניהם של חברי קבוצות מיעוט נתפסת השתלבותם בצבא כאיום, וחשש זה אומת כאשר חלק מיחידות זרות אלו מילאו תפקיד מרכזי במעשי הטבח נגד העלווים בלסקיה ובטרטוס במארס 2025. זאת ועוד, נוכחותן של היחידות

הזית ומעיין השלום בצפון סוריה, והתבסס גיאוגרפית בצפון-מערב ובצפון-מזרח סוריה. השם 'צבא לאומי' יצר דימוי של כוח מקצועי מאורגן, אולם בפועל חלק ניכר מן האדריכלות הזו התקיים בעיקר על הנייר. התוצאה הייתה פסיפס של עשרות פלגים הטרוגניים, לרבות יחידות טורקמניות בולטות, לצד קבוצות בעלות בסיס גיוס אזורי ממזרח סוריה, ששמרו על אוטונומיה ניכרת בניהול השטח, בגיוס כוח אדם ובהפעלת כוח, וכן בתמרון סביב כלכלות מקומיות ומוקדי הכנסה. לכך נוספו תמריצים חומריים ופערי משאבים פנימיים שחיזקו היררכיות לא-פורמליות ויצרו תשתית מתמשכת לסכסוכים פנימיים סביב טריטוריה, מחסומים ונתיבי הכנסה. פערים אלו התבטאו גם במבנה השכר: עוד לפני נפילת משטר אסד קיבלו לוחמי הקורפוס השני – שבו נכללות בין היתר חטיבות סולימאן שאה, חמזה וסולטאן מוראד – שכר חודשי של כ-100 דולר, לעומת כ-20 דולר בלבד ללוחמי הקורפוס השלישי. פער זה נשען הן על קרבה מועדפת לממסד הטורקי והן על מעורבות עמוקה יותר בכלכלת צללים, בגביית מיסים ממעברי גבול ובהטלת "חסות" על האוכלוסייה המקומית (Paes et al., 2025). לאחר הקמת משרד ההגנה ובתמיכתה של אנקרה, הוכרז על שילוב פורמלי של יחידות צבא סוריה הלאומי בתוך הצבא הסורי החדש. בפועל, שילוב פלגי SNA במשרד ההגנה התברר כתהליך סמלי ושברירי בעיקרו, כאשר פלגים חזקים שמרו על המבנה, הפיקוד והאוטונומיה הכלכלית שלהם תחת שמות חדשים. פלגים מרכזיים מותגו מחדש כדיוויזיות אורגניות כמעט ללא שינוי: דיוויזיית אל-חמזה הפכה לדיוויזיה 76 בפיקוד סייף בולאד, דיוויזיית סולטאן סולימאן שאה הפכה לדיוויזיה 62 בפיקוד מוחמד אל-ג'אסם (אבו עמשה), ג'ייש אל-אסלאם הפך לדיוויזיה 70, והפלגים השבטיים (אחראר א-שרקיה) הפכו לדיוויזיה 86 בפיקוד אבו חאתם שקרא. עם זאת ניכרים מאמצי שליטה מצד HTS באמצעות יצירת מסגרות כפיפות חדשות: דיוויזיה 72 מאגדת מספר פלגים (בהם סולטאן מוראד) תחת פיקודו של קצין HTS עקיל אל-עאמר, ודיוויזיה 60 בחלב שילבה בתוכה פלגי SNA כמו חטיבת הסופה הצפונית תחת פיקוד HTS ותיק, מה שמעיד על ניסיון לפרק את מוקדי הכוח המסורתיים של ה-SNA (Al-Tamimi, 2025; Paes et al., 2025; Waters, G. 2025).

לסיכום, השתלבותם של חזית השחרור הלאומית וצבא סוריה הלאומי מצביעה על אינטגרציה חלקית: שילובם הפורמלי של הפלגים במסגרת משרד ההגנה יוצר מעטפת ממלכתית אחת, אך בפועל נשמרים מנגנוני נאמנות, מימון ושרידות ארגונית החוצים את גבולות המדינה. בתוך מרחב זה מתפקדת חזית השחרור יותר

הזרות מעוררת רגישויות ביטחוניות מצד רוסיה וסין, החוששות מזליגת טרור חזרה לשטח, וכן מצידה של ישראל לאורך הגבול. לכן, גם אם השילוב תורם בטווח הקצר ליציבות ולשליטה המרכזית, הוא מכביד על אינטגרציה של מיעוטים, מעמיק שסעים ועלול לשחוק את האמון הפנימי והבינלאומי בטווח הארוך.

### הכוחות הכורדיים (SDF) ואתגרי האינטגרציה

הזרם הפוליטי-צבאי של המפלגה הדמוקרטית המאוחדת (PYD) נוסד בשנת 2003 כשלוחה רעיונית וארגונית של מפלגת הפועלים של כורדיסטן (PKK), וצמח על רקע הדרה שיטתית של הכורדים בסוריה מאז שנות ה-50 של המאה ה-20 – החל משלילת אזרחות המונית, דרך הגבלות על השפה והתרבות הכורדית ועד מדיניות "החגורה הערבית", שנועדה לערער את רצף ההתיישבות הכורדית בצפון-מזרח המדינה. אף שסוריה סיפקה מקלט לפעילי PKK בשנות ה-80 וה-90, לא התפתחה בה מחתרת כורדית חמושה נגד משטר אסד, והזירה הפוליטית הכורדית נותרה מפוצלת בין גורמים המזוהים עם המפלגה הדמוקרטית הכורדית (KDP) בעיראק לבין אלה שנשענו אידיאולוגית וארגונית על PKK. אירועי קמישלי – התקוממות כורדית נרחבת נגד משטר אסד שדוכאה באלימות קשה על ידי כוחותיו – המחישו לכורדים ובייחוד להנהגת PYD את הצורך במסגרת הגנה עצמאית, והעמיקו את ההכרה בצורך בכוח צבאי מקומי.

**במחצית ינואר 2026 פתחו כוחות המשטר במערכה צבאית מהירה, שבעקבותיה איבדו הכוחות הכורדיים את מרבית השטחים שבשליטתם – התפתחות ששינתה מן היסוד את מאזן הכוחות בין הצדדים.**

עם פרוץ המרד הסורי ונסיגת צבא אסד מרוב האזורים הכורדיים ב-2011–2012 הקימה המפלגה הדמוקרטית המאוחדת את יחידות ההגנה העממיות (YPG), שהפכו לזרוע הצבאית שלה. במסגרת הפוליטית-צבאית המאוחדת הצליחו PYD/YPG לכונן מונופול על הפעלת האלימות, לדחוק ולדכא מתחרים פוליטיים ולהקים מנגנוני ממשל מקומיים שהתבססו על אוטונומיה קהילתית. אל מול האיום הקיומי שהציב דאע"ש (2014–2015) הפכו הכוחות הכורדיים לשותפים מרכזיים של ארצות הברית – מהלך שהוביל להקמת הכוחות הסוריים הדמוקרטיים (SDF) – קואליציה רב-אתנית בהובלת PYD/YPG שאפשרה התרחבות לשטחים ערביים ושילוב מעמיק יותר של תושבי האזור הערבים במערך הצבאי החדש.

לאחר ההתרחבות הראשונית של הכוחות הכורדיים לשטחים ערביים וכיבוש מרכזי הכוח מידי דאע"ש, ובשל תפיסתה של אנקרה, הרואה ב-YPG שלוחה של PKK המאיימת על ביטחונה הלאומי, הפכה טורקיה לאיום המרכזי על המסגרת הצבאית הכורדית ועל קואליציית SDF בכללותה. במסגרת זו יצאה אנקרה לסדרת מבצעים צבאיים שנועדו לבלום את ההתבססות הכורדית ולמנוע יצירת רצף טריטוריאלי לאורך גבולה: מבצע מגן הפרת (2016) חסם את ניסיונות ההתרחבות מערבה; מבצע ענף הזית (2018) הוביל לכיבוש עפרין ולהדיפת כוחות YPG; ומבצע מעיין השלום (2019), שבמסגרתו חדר הצבא הטורקי לעומק צפון-מזרח סוריה בעקבות נסיגה חלקית של הכוחות האמריקאיים. ברם, הכוחות הכורדיים הצליחו לשמר את אחיזתם בכ-25 עד 30 אחוזים משטחי המדינה, ובהם שדות הנפט ומוקדי אספקת משאבים חיוניים (van Wilgenburg & Fumerton, 2024).

בפועל, השנים 2019–2024 התאפיינו ברצף אירועים שחשפו את מגבלותיו של המודל הכורדי בצפון-מזרח סוריה. טורקיה לא הסתפקה במבצעי 2016–2019 והפעילה שורה של מהלכי לחץ מתמשכים: תקיפות כטב"מים וחיסולים ממוקדים של מפקדים, שליטה על מקורות מים החיוניים לחקלאות באזור והפעלת מיליציות ערביות מקומיות בחסותה הישירה. במקביל, התפרצויות מחאה של שבטים ערביים, בעיקר בדיר א-זור ב-2021 וב-2023, המחישו כי אף שהכוחות הכורדיים הקימו מועצות אזרחיות ערביות, רבים מבני השבטים תפסו את מבנה השלטון בהובלת PYD/YPG כניסיון לשמר עליונות אתנית-עדתית, ואף העלו טענות בדבר שינוי דמוגרפי לטובת הכורדים.

בחודשים הראשונים אחרי קריסת משטר אסד נותרו הכוחות הכורדיים הגוף המאורגן והדומיננטי בצפון-מזרח סוריה. הארגון החזיק בשליטה על מרבית השטחים והמשאבים החיוניים באזור, אך עמד מול מציאות חדשה של חוסר ודאות: וושינגטון אותתה כי מטרתה המרכזית היא יציבות מדינתית ולא ביסוס אוטונומיות אזרחיות, דמשק חידשה את דרישתה לריבונות מלאה על כל שטחיה וטורקיה המשיכה להתריע ולפעול נגד הנוכחות הכורדית החמושה לאורך גבולה. על רקע זה החלו מגעים רשמיים, שבסופם נחתם ב-10 במארס 2025 ההסכם העקרוני על שילוב מסגרות הכוחות הכורדיים, ובראשן הכוחות הצבאיים הכורדיים, בצבא הסורי החדש.

ואולם לאחר עשרה חודשים של משא ומתן עקר ועל רקע פערים מהותיים בנוגע לאופי האינטגרציה, לא נרשמה התקדמות מעשית במימוש ההבנות. בנסיבות אלו ניצלה דמשק את חלון ההזדמנויות המדיני כדי להעביר את סוגיית השילוב מקיפאון למסלול של הסדרה

ארגוניות ומוסדות גרידא, אלא נוגע בשאלות רחבות יותר של זהות לאומית, שאיפות פוליטיות ואינטרסים גיאופוליטיים. מכאן שהשאלה המרכזית היא: האם דמשק תצליח לעצב עבור הכוחות הכורדיים והבסיס החברתי שלהם חבילת ערבויות פוליטיות וחוקתיות, שתייתר בהדרגה את הצורך בכוח חמוש עצמאי?

### אֶסְוִידָא' והדרוזים: אוטונומיה, התנגדות ואתגרי שליטה

העדה הדרוזית בסוריה, מיעוט אתנו־דתי ייחודי, ניצבת מאז פרוץ ההתקוממות ב־2011 בפני מציאות מתמשכת של חוסר יציבות ושחיקה במעמדה הפוליטי. התפוררות סמכות המדינה והיחלשות המבנים הפוליטיים המסורתיים העלו את קרנה של ההנהגה הרוחנית, שהפכה לנציגתה הבלעדית כמעט של הקהילה. לאורך שנות הלחימה אימצו הדרוזים אסטרטגיית הישרדות המושתתת על נאמנות פורמלית למוסדות המדינה, תוך הימנעות מהזדהות עם האופוזיציה, שנתפסה כבעלת גוון סוני־אסלאמיסטי גובר. עבור רבים מבני העדה, קריסה אפשרית של המשטר סימלה איום על הסדר הקיים וגם פתחה פתח לעלייתם של כוחות ג'האדיסטיים עוינים. בתוך כך צמחו מסגרות הגנה עצמית ומיליציות מקומיות, שנועדו להגן על היישובים ולשמר מידה של אוטונומיה ביטחונית. במקביל גברה מעורבותם של שחקנים אזוריים, ובראשם איראן וחזבאללה, שחתרו להרחיב את השפעתם במרחב הדרוזי בדרום המדינה. בנסיבות אלו נשחק דפוס הניטרליות המסורתי, והעדה נותרה ללא הנהגה פוליטית מאוחדת או מצפן מוסכם להגדרת האינטרס הקולקטיבי שלה (Khaizaran, 2022). בשלב שלאחר עלייתו והתייצבותו של המשטר החדש בדמשק הוחרפו המחלוקות הפנימיות בתוך העדה. מצד אחד, מחקרים ועדויות מהשטח הצביעו על נכונות גוברת של חלק מן הכוחות הדרוזיים להשתלב במסגרות הביטחוניות החדשות. מנגד קצינים לשעבר, לוחמים ממיליציות דרוזיות שונות ואקטיביסטים צעירים התכנסו אל 'המועצה הצבאית של אֶסְוִידָא' – מסגרת חמושה חדשה שדרשה אוטונומיה נרחבת ומבנה שלטון מבוזר והציגה קו נוקשה יותר כלפי דמשק. על פי תחקיר עיתונאי שפורסם בדצמבר 2025, מסגרת זו הוקמה בתמיכתה של ישראל, לצורך ערעור יציבותו של המשטר הסורי (Shih et al., 2025).

מקרי האלימות באשרפיית צחנאיה באפריל 2025 ותקריות הדמים ביולי באֶסְוִידָא, כמו גם מעורבותה האקטיבית של ישראל, ערערו את האיזון העדין שהתקיים במשך שנים, והדרוזים מצאו עצמם מול מציאות חדשה. לעומת אֶסְוִידָא, בג'רמנא ובאשרפיית צחנאיה

כפויה. במחצית ינואר 2026 פתחו כוחות המשטר במערכה צבאית מהירה, שבעקבותיה איבדו הכוחות הכורדיים את מרבית השטחים שבשליטתם – התפתחות ששינתה מן היסוד את מאזן הכוחות בין הצדדים. עם זאת, הישג זה לא נשען על לחץ צבאי בלבד. במקביל למהלך המבצעי פעלה דמשק בשנה האחרונה גם במישור השבטי־ערבי, מתוך הבנה כי אחד ממוקדי החולשה המרכזיים של הכוחות הכורדיים טמון בשבריריות אחיזתם במרחבים הערביים במזרח וביחסיהם המתוחים עם חלק מהשבטים המקומיים. כך ביקשה דמשק להעמיק את קשריה עם שבטים ברקה, בדיר א־זור ובחסכה, להגביר באמצעותם את הלחץ על הכוחות הכורדיים ולערער את יומרתם לייצג את כלל הקהילות בצפון־מזרח סוריה. עריקתם של השבטים הערביים סייעה לדמשק להאיץ את התקדמותה ולדחוק את בהדרגה את הכוחות הכורדיים אל הליבה הכורדית של אזורי שליטתם. בה בעת, ובניסיון לשלול מהכוחות הכורדיים את טענתם כי הם הערובה הבלעדית לזכויות הכורדים, חתם א־שרע ב־16 בינואר 2026 על צו 13, שהכיר בכורדים כחלק אינטגרלי מן העם הסורי, הסדיר הכרה בזכויותיהם הלשוניות והתרבותיות וביטל את ההסדרים המפלים שנבעו ממפקד 1962 בחסכה. בכך ביקשה דמשק להבהיר כי שאלת הזכויות הכורדיות יכולה, לשיטתה, לקבל מענה בתוך המסגרת המדינתית הסורית, ולא דווקא באמצעות שימור אוטונומיה צבאית־פוליטית נפרדת.

בעקבות המערכה נחתם ב־29 בינואר 2026 הסכם שקבע הפסקת אש, נסיגה מקווי המגע ופריסת כוחות של משרד הפנים במוקדי הערים חסכה וקמישלי. כמו כן הושג מתווה לשילוב מדורג של יחידות הכוחות הכורדיים בצבא הסורי, שלפיו הם ישולבו בשלוש חטיבות בדיוויזיה 60. במקביל מקודמת גם קליטה הדרגתית של כוחות האסאייש (המשטרה הכורדית) בתוך משרד הפנים, והליך המיזוג התרחב למישור האזרחי: משלחת ממשלתית מקצועית נשלחה לרמילאן להערכת מוכנות שדות הנפט לקראת שילובם המנהלי והטכני במשרד האנרגיה, והוקמו מנגנוני שילוב בתחומי הבריאות, החינוך, התשתיות והרווחה. כמו כן מונה בחסכה מושל כורדי, וב־10 במארס מונה סיפאן חימו, מפקד כורדי בכיר ב־YPG/SDF, לסגן שר ההגנה האחראי על האזור המזרחי. צעדים אלו מעידים כי דמשק אינה מסתפקת עוד בהבנות כלליות, אלא עברה למהלך שיטתי להחזרת ריבונותה ומוסדותיה למוקדי הכוח והמשאבים בצפון־מזרח המדינה.

לאור הדברים, האתגר שמציב המרכיב הכורדי בפני תהליך בניית הצבא הסורי אינו מסתכם בשאלות

פנימיים והבדלי אינטרסים בין הפלגים המרכיבים אותו – דבר המעיד כי האחדות הארגונית שלו חלקית ושברירית, וספק אם תישמר לאורך זמן.

לכל אלה מתווסף ממד אזורי. ישראל, הרואה עצמה מחויבת לביטחון הדרוזים ברמת הגולן ובדרום סוריה, מאמצת את הטיעון להגנת המיעוט הדרוזי כדי לנמק את מדיניות הפירוז בדרום ואת סירובה לאפשר נוכחות של צבא סוריה במתכונתו החדשה בעומק מחוזות קוניטרה, דרעא וא־סוידאא'. מנקודת המבט של חלק מבני העדה קרבה זו לישראל היא בגדר חרב פיפיות. מצד אחד היא נתפסת אומנם כמקור פוטנציאלי ללחץ על דמשק לא לפגוע בדרוזים, אך מנגד היא מעוררת חשדנות בקרב אליטות סוניות ושחקנים אחרים, העלולים לראות בדרוזים קלף בידי כוח זר ולהטיל ספק בנאמנותם לסדר המדינתי החדש.

אשר לבניית הצבא ומוסדות הביטחון הסוריים, הדרוזים בא־סוידאא' אינם משולבים כיום בצבא או במנגנוני הביטחון, ונוכח השבר וחוסר האמון בשלטון המרכזי אין היתכנות לשילובם באופן משמעותי בשלב זה. המסלול הסביר היחידי הוא חזרה למתווה ההסדרים ממאי 2025: מנגנוני ביטחון מקומיים תחת מטרייה מדינתית, מפקדים בני המקום וכוח מקומי הפועל בתוך המחוז בלבד ובמימון מוסדי, עד שייבנה האמון מחדש.

### העלווים ונאמני משטר אסד בחוף הסורי

נאמני משטר אסד ('פולול' – בערבית: שרידים) צמחו מתוך קריסת המשטר, כאשר אלפי חיילי חובה, מתנדבים ולוחמי מיליציות, רבים מהם מן היחידות העלוויות, חזרו לכפרים ברצועת החוף הסורית, שהיו עוד קודם לכן עמוסים במאגרי נשק. מתוך אוכלוסייה זו נבנה בהדרגה גרעין של קציני צבא לשעבר המחויבים אידיאולוגית לשימור ההגמוניה העלווית, ומעגל חיצוני רחב של חיילים משוחררים וצעירים עלווים. את הנרטיב האידיאולוגי מגבשת קבוצת שיח'ים עלווים, ובראשה 'המועצה האסלאמית העלווית העליונה' בראשות ע'זאל ע'זאל, הקוראת לנסיגת כוחות המשטר הסורי מן החוף ולשליטה מקומית במנגנוני הביטחון, כלומר בפועל לשימור שליטה עלווית במרחב החוף. מבחינה ארגונית מדובר ברשת מחוברת של מסגרות חמושות שונות, בהן 'חטיבת מגן החוף' ו'המועצה הצבאית לשחרור סוריה', שצמחו מתוך מערכי המיליציות הפרו־משטריות.

מאז סוף דצמבר 2024 מנהלים כוחות אלה עימותים חוזרים ונשנים עם הצבא ועם המנגנונים החדשים, שהגיעו לשיאם בגל המתקפות המתואם בתחילת מארס 2025, שבמהלכו נכבשו זמנית רוב עמדות כוחות המשטר מחוץ לערי החוף, ומאוחר יותר התרחשו מעשי טבח

שנמצאות בפאתי דמשק התגבש הסדר ביטחוני בין כוחות ביטחון הפנים לבין הנהגות מקומיות: כוחות הביטחון הכללי נכנסו לערים בהסכמה עם נכבדים ומנהיגי דת דרוזיים, נשק כבד ובינוני נמסר למדינה, ובמשטרה ובכוחות הביטחון שובצו מגויסים מן האזור עצמו. מבחינת דמשק, מודל ג'רמנא־אשרפיית צחנאיה מציע נוסחת שיתוף כוח ביטחוני שניתן להחיל גם על א־סוידאא'.

**מנקודת המבט של חלק מבני העדה קרבה זו לישראל היא בגדר חרב פיפיות. מצד אחד היא נתפסת אומנם כמקור פוטנציאלי ללחץ על דמשק לא לפגוע בדרוזים, אך מנגד היא מעוררת חשדנות בקרב אליטות סוניות ושחקנים אחרים, העלולים לראות בדרוזים קלף בידי כוח זר ולהטיל ספק בנאמנותם לסדר המדינתי החדש.**

בקרב ההנהגה הרוחנית ניתן לזהות שני קווים מובהקים: מצד אחד בולט הזרם הניצי בהובלת השיח' חכמת אל־היג'רי, המציב במרכז את הדרישה לסדר פוליטי־ביטחוני שבו מובטח לא־סוידאא' מרחב אוטונומי ברור המנתק אותה מהמדינה הסורית, לרבות שליטה עצמאית בנשק ובמנגנוני הביטחון. מצד שני פועלים קולות פרגמטיים יותר ובהם השיח' יוסף ג'רבע, המבקשים לקשור את עתיד העדה בהשתלבות במוסדות המדינה החדשה, וזאת על אף חוסר האמון העמוק במשטר החדש, בעקבות הטבח ביולי.

גורם נוסף המזוהה עם המשטר החדש הוא סולימאן עבד־אלבאקי, מנהיג 'תאג'מוע אחראר א־ג'בל', שמונה על ידי המשטר הסורי למפקד מנהלת הביטחון בא־סוידאא'. עבד־אלבאקי תיאר כי במהלך המשא ומתן לשילוב הדרוזים במדינה הציעה דמשק למחוז "זכויות חסרות תקדים", ובהן בחירת מפקדי מנגנוני הביטחון מקרב בני המקום, הכרה בצבא מקומי מאוחד שיפעל בתוך המחוז בלבד, וכן מימון מוסדי קבוע. לדבריו, חלק מן ההצעות, ובעיקר הדרישה לצמצם את עצמאות המיליציות ולהכפיף לכוח מאוחד תחת הפיקוח של דמשק, לא התקבלו במחנה אל־היג'רי, והדבר העמיק את השסע הפנימי (אל־אח' באריה אל־סוריה, 2025). תקריות הדמים בא־סוידאא' האיצו תהליך של איחוד כוח צבאי דרוזי תחת נרטיב משותף של "הגנת ההר". מתוך תהליך זה קם המשמר הלאומי – כוח המאגד חלק ניכר מן הפלגים החמושים הדרוזיים ופועל על פי סמכותו הרוחנית של השיח' חכמת אל־היג'רי ותחת מנהיגותו המבצעית של בנו סלמאן. עם זאת, כבר חודשים ספורים לאחר הקמתו ניכרו בתוך המשמר הלאומי מאבקי כוח

היעד בטווח הקצר הוא הכשרת 5,000 חיילים, ובטווח של כשנתיים 20 אלף חיילים ואנשי משטרה מקומית. תוכניות ההכשרה, הכוללות לוחמה בטרור, הנדסה קרבית ופינוי מוקשים, לוחמת סייבר, שימוש במערכות שליטה ובקרה מודרניות ואף תרחישים של שמירת שלום ושיטור פנימי, מכוונות ליישור קו עם סטנדרטים מערביים ומגבירות את התלות המתמשכת של מוסדות הביטחון הסוריים במסגרת ההדרכה הטורקית. נוסף על כך דווח לאחרונה כי טורקיה מעוניינת להציב מכ"מים רבי עוצמה בסוריה (Stein, 2025). בממד המוסדי דחפה אנקרה לשילוב פורמלי של כלל הפלגים החמושים ובראשם SNA במסגרת משרד ההגנה בדמשק, ובמקביל סגרה בהדרגה את מערכי המשטרה הצבאית שהקימה בצפון סוריה והעבירה את השליטה לידי השלטון המרכזי.

לפיכך, המעורבות הטורקית בבניין הצבא הסורי החדש מגלמת פרדוקס. מצד אחד טורקיה היא כמעט השחקנית היחידה המציגה תהליך עקבי של בניין כוח, הכולל הכשרה סדורה, סטנדרטיזציה של נהלים, הכפפת מסגרות מיליציוניות למסגרת ממלכתית ותעשייה ביטחונית המסוגלת לספק את מרבית הצרכים העתידיים של הצבא הסורי. במובן זה המעורבות הטורקית יוצרת תנאים לאינטגרציה מוסדית ולגיבוש שרשרת פיקוד מתפקדת, אולם אותם כלים מעצבים צבא שבמידה רבה נשען על רשתות הנאמנות, סדרי העדיפויות והאינטרסים של אנקרה. במצב כזה התהליך עלול לייצר צבא מקצועי יותר אך גם תלוי יותר, שבמקום להיות ביטוי לאיזון אינטרסים בין הקולקטיבים הסוריים השונים הוא הופך לחלק ממערך ההשפעה הטורקי. בכך תורמת טורקיה לבניית מוסדות ביטחוניים מתפקדים, אך גם מקבעת דפוס של "אינטגרציה במיקור חוץ", שבו מידת העצמאות של המדינה החדשה ויכולתה להגדיר דוקטרינה ביטחונית לאומית נותרות מוגבלות.

### ארצות הברית

שינוי המשטר בסוריה חולל תפנית אסטרטגית במדיניות החוץ האמריקאית כלפי סוריה. לראשונה מזה עשרות שנים וושינגטון רואה בדמשק שחקנית חיונית פוטנציאלית ביצירת סדר אזורי חדש, כזה שיתרום ליציבות, יסייע בבלימת דאע"ש ויביא לצמצום ההשפעה האיראנית בזירה. במאי 2025 הכריז הנשיא טראמפ על השעיה זמנית של הסנקציות האמריקאיות נגד סוריה, ולמחרת נפגש עם א־שרע בפסגה היסטורית בערב הסעודית, שבמהלכה הודיע על כוונת ממשלו להסיר את משטר הסנקציות מעל סוריה. ביקורו של הנשיא הסורי א־שרע בבית הלבן בנובמבר 2025 סימל את שיאו של תהליך הנורמליזציה בין דמשק לווינגטון. במהלך הביקור

נרחבים בעלווים. בעקבות האירועים נפתח ערוץ דיאלוג ישיר בין השלטון לחלק מהשיח'ים ואנשי הצבא לשעבר, שהפחית את תדירות העימותים ואפשר את שחרורם של עשרות עד מאות קצינים וחיילים עלווים ששירתו בצבא אסד ונכלאו על ידי המשטר החדש. ואולם תחושת חוסר הביטחון, האבטלה, מאבקי הכוח ומעשי נקם על רקע עדתי ממשיכים להזין פוטנציאל מתמשך למרד אלים. אשר לעלווים כמיעוט אתני, דומה כי השתלבותם במדינה תוכרע גם על בסיס תהליך 'הצדק המעברי' הנדרש בסוריה, שעל פיו ניתן יהיה לקבוע אשמה ואחריות על פשעי מלחמה, אך מנגד גם לנקות את שמם של אלה שלא פשעו, כדי שיוכלו להשתלב בצורה חוקית ופורמלית במנגנוני הביטחון השונים ובתהליך בניית המדינה. למרות שתהליך זה נמצא בראשיתו, בימים אלו נעשה ניסיון לקדם תהליכי גיוס בקרב עלווים, כאשר אחדים עד עשרות כבר גויסו ומשרתים בשירות הביטחון הפנימי באזורי מחייתם. התנאי מבחינת המשטר הסורי הוא שאותם מגויסים לא פשעו ולא שירתו במנגנוני הביטחון של אסד.

## סוריה כמגרש משחקים אזורי – המעורבות הבינלאומית

### טורקיה

בשל תמיכתה המתמשכת של טורקיה במורדים היא ניצבת כמנצחת הגדולה בעקבות נפילת משטר אסד וכשחקנית האזורית האסרטיבית והמשפיעה ביותר על עיצוב מוסדות הביטחון של סוריה החדשה. לאנקרה אינטרסים ביטחוניים ישירים בזירה הסורית, המושרים בגיאוגרפיה ובדמוגרפיה. סדר העדיפויות הנוכחי שלה בסוריה כולל את התייצבות והצלחתו של המשטר הסורי החדש, בלימת PKK/SDF בצפון-מזרח סוריה, יצירת תנאים להחזרת פליטים סורים לשטחי סוריה במסגרת מדיניות "שיבה מרצון" והגברת השפעתה האזורית (לינדנשטראוס, 2025).

מנופי הכוח שבידי טורקיה הם מגוונים. נוכחות צבאית בצפון סוריה, בין היתר באמצעות חסות רבת שנים למיליציות מקומיות ובראשן SNA, יכולות מודיעין מפותחות ושליטה בסחר חוצה הגבול, החיוני להתאוששות הכלכלית של סוריה – כל אלה מאפשרים לה לתמוך בממשלה החדשה בדמשק, ובמקביל להגביר את התלות הסורית בה. מאז חתימת מזכר ההבנות הצבאי בין שרי ההגנה של טורקיה וסוריה באוגוסט 2025 החלה אנקרה ליישם תוכנית מקיפה לבניין כוחו של הצבא הסורי החדש. כבר בספטמבר החלו כ־300 חיילים ושוטרים סורים להתאמן בשני בסיסים בטורקיה, כאשר

הצטרפה סוריה באופן רשמי לקואליציה הבינלאומית למאבק בדאע"ש, וכחודש לאחר מכן הסירה ארצות הברית באופן סופי את סנקציות קיסר (Caesar Act) שהוטלו על סוריה. ביקורו הפומבי של מפקד סנטקום בדמשק והצהרותיו החיוביות בנושא שיתוף הפעולה הסורי במאבק נגד דאע"ש מדגישים גם הם את המעבר לפרקטיקות של תיאום ושיתוף בין הצדדים.

עד ראשית 2025 החזיקה ארצות הברית כוחות צבא מצומצמים בסוריה, בעיקר בצפון-מזרח המדינה ובבסיס אל-תנף בדרומה, במסגרת המאבק בדאע"ש. בקיץ 2025 היא החלה בצמצום פריסתה וכשלושה מוצבים בעמק הפרת פונו, תשתיותיהם פורקו או הועברו לידי הכוחות המקומיים מטעם SDF. בפברואר 2026 וכחלק מהתמורות של השתלטות המשטר הסורי על שטחים נרחבים בצפון-מזרח המדינה נסוגה ארצות הברית מבסיס אל-תנף (משולש הגבולות הסורי-ירדני-עיראקי) ומבסיס אל-שדאדי ורמילאן בחסכה, ומסרה אותם לידי כוחות המשטר. בימים אלה מתרחש תהליך דומה גם בבסיס האמריקאי הגדול ביותר בסוריה – בסיס כסרק. במקביל ממשיכה ארצות הברית לתמוך במשטר החדש, בעיקר תמיכה מודיעינית לכוחות הנושאים ברוב עול הלחימה, בצירוף נכונות אמריקאית למבצעים מיוחדים ולתקיפות אוויריות נגד מטרות איכות של דאע"ש. בין אפריל 2025 לפברואר 2026 בוצעו עשרות מבצעי סיכול משותפים נגד חוליות דאע"ש.

אשר לשאלת המחקר, השפעתה של ארצות הברית מתבטאת בעיקר בעיצוב תנאי המסגרת של האינטגרציה: מצד אחד, הקלה או הסרה של סנקציות כתמריץ; מנגד, שימור מנופי ביטחון מוגבלים – נוכחות (הגם שלא פיזית) והשפעה פוליטית, מודיעין, יכולות תקיפה מרחוק ושיתופי פעולה נגד דאע"ש – המעלים את עלויות הסירוב להסדרה, בייחוד בעניין הכוחות הכורדיים אך גם בעניין סוגיית ההסדרה הביטחונית בין ישראל לסוריה. אם מנופים אלה יעוגנו בהסדרים קונקרטיים, ובמקביל תימשך התמיכה בחיזוק יכולות מוסדות הביטחון החדשים (הכשרה, ציוד, תמיכה מבצעית ומגנוני ניטור), הם עשויים לקדם אינטגרציה ולצמצם את הסיכון להתקוממות או להסלמה במוקדים רגישים.

## רוסיה

נפילת משטר אסד צמצמה את השפעתה הישירה של רוסיה על הזירה הסורית, אך נראה כי ההתפתחויות בשנה האחרונה מזמנות לרוסיה חלון השפעה מחודש. לפי עדותו של שר החוץ הסורי אסעד א-שיבאני, ימים ספורים לפני נפילת אסד ניהלה הנהגת היאת תחריר א-שאם באידליב ערוץ חשאי וישיר עם בכירים רוסיים. המסר

שהועבר היה כי הפלת משטר אסד אינה מחייבת נסיגה של רוסיה מסוריה, וכי ניתן לעגן את האינטרסים הרוסיים במסגרת הסדרים פוליטיים חדשים. מסר זה, בשילוב נטרול מוצלח של החזיתות שבהן פעל (באופן מוגבל) חיל האוויר הרוסי בצפון-מערב, סייע להחלטת מוסקבה לזוז הצידה – צעד שתורם להתמוטטות המהירה של צבא אסד ולהימנעות מקרב הרסני בדמשק (Hamidi, 2025). ביקורו של הנשיא א-שרע במוסקבה באוקטובר 2025 סימן התאמה מחושבת של שני הצדדים למציאות שאחרי אסד. ההנהגה הסורית החדשה מבקשת תמיכה בינלאומית, סיוע ביטחוני-כלכלי ואולי תיווך מול ישראל, ומנגד רוסיה נחושה לשמר את נוכחותה הצבאית בבסיסים בטרטוס ובחמימים כנתיב מרכזי לגישה לים התיכון ולהשפעה אזורית. בתוך כך נפתח משא ומתן מחודש על תנאי ההסכמים לגבי חמימים וטרטוס, שהוגדרו על ידי א-שיבאני כהסכמים חד-צדדיים. בזירה הפנים-סורית מנסה מוסקבה למצב עצמה כמתווכת וכ"שומרת איזונים". היא בוחנת פריסה מחודשת נקודתית בדרום סוריה כאיזון לנוכחות הישראלית, אם כי ספק אם תעשה זאת ללא הסכמתה של האחרונה. באמצעות המנופים האנרגטיים (נפט, גז, חשמל), האספקה ההומניטרית (חיטה, מזומנים) והבסיסים בחוף שואפת מוסקבה לשמר דריסת רגל אסטרטגית בסוריה, אך הפעם במסגרת של אינטרס מול אינטרס עם "סוריה החדשה", ולא עוד כנותנת חסות בלעדית למשטר.

השפעתה הרלוונטית של רוסיה על שאלת המחקר מתבטאת בעיצוב תנאי הסביבה של תהליך האינטגרציה כמתווכת אפשרית (בעיקר מול העלווים) וכבעלת מנופים חומריים וסמליים – נוכחות צבאית בחוף הסורי, יכולות סיוע/אספקה, ערוצים דיפלומטיים, ובמקרה שיוסכם גם סיוע צבאי בדמות העברת אמל"ח. ככל שמנופים אלה יתורגמו להסכמות קונקרטיות של ערבויות, הם עשויים להפחית חרדות ביטחוניות בקרב קהילות רגישות ולחזק את היציבות השלטונית, ובכך לקדם בעקיפין גם שילוב מדורג של הכורדים והעלווים ולרסן דינמיקה של הסלמה (פורוסקון, 2025).

## איראן

נפילת משטר אסד, מבצע עם כלביא והפגיעה בחזבאללה המחישו את שחיקת היעילות של מודל השלוחים האיראני, אך לא הביאו את טהראן לוותר על תפיסת חזית ההתנגדות, אלא לנסות לעצב עבודה תצורה חדשה וגמישה יותר. חרף הפגיעה ביכולתה של ההנהגה האיראנית להישען על סוריה כעוגן מרכזי במערך הצבאי-לוגיסטי של הציר, היא ממשיכה לראות

הצדדים נמשך וטרם הושלם (אל-אח' באריה אל-סוריה 2025ב).

ואכן נראה כי מדיניותה של ישראל כלפי סוריה מונעת מחששות ביטחוניים שהועצמו מאז 7 באוקטובר 2023, והדבר התבטא בהשתלטות על אזור החיץ המפורז מהסכם 1974, לרבות חלקים בצד הסורי של החרמון, ובגל תקיפות אוויריות שהשמידו את מרבית הציוד, הכלים ואמצעי הלחימה ששימשו את צבא אסד. ישראל גם מציבה במסגרת המשא ומתן דרישה להסדר פירוז נרחב בדרום סוריה, כולל הגבלות חמורות על פריסת הצבא הסורי מדרום-מערב לדמשק. דרישה זו לא בהכרח עולה בקנה אחד עם רצונותיו של המשטר הסורי, שאומנם רואה בפירוז הדרום הסורי מנשק לא חוקי אינטרס חיוני עבורו, אך ספק אם יסכים לדרישתה של ישראל, העומדת על איסור נוכחות צבאית מוחלטת מדרום לדמשק.

כמו כן, ישראל רואה בנוכחות הצבאית והמעורבות הגוברת של טורקיה איום פוטנציאלי על חופש הפעולה שלה בסוריה. צה"ל הגביר את תקיפותיו האוויריות על תשתיות צבאיות טורקיות שהובאו לסוריה, ובכללן בבסיסי חיל האוויר T-4 ופלמירה, כשפגע במסלולי המראה ונכסים נוספים. תקיפות אלו נועדו לאותת לטורקיה שישראל לא תסבול פעולות שעלולות לפגוע בחופש הפעולה האווירי שלה. עם זאת עדיין לא ברור אם תקיפות אלו ירתיעו את טורקיה, וייתכן שלכל היותר הן יביאו לעיכובים טקטיים.

אשר לאסטרטגיה הישראלית כלפי הדרוזים – היא נוקטת מדיניות של תמיכה והגנה, גם באמצעים צבאיים. לפי מקורות דרוזיים ומערביים שצוטטו ברייטרס, מאז פרוץ העימותים בא-סוידא' סיעה ישראל לאחד פלגים דרוזיים מפולגים, סיפקה ציוד צבאי (רובים ותחמושת), והיא אף מממנת שכר לחלק מכ-3,000 לוחמי המיליציות הדרוזיות (Al-Khalidi, 2025). מעורבות זו נתפסת בצד הסורי כהתערבות בענייניה הפנימיים ואיום על ריבונותה ואחדותה הפוליטית-טריטוריאלית, כמו גם כוואקום שדרכו יוכלו שחקנים לא-מדינתיים הנתמכים על ידי שחקנים חיצוניים לפרוח מחדש.

עוד ניכר כי ישראל טרם ביררה לעומק במסגרת איזו מדינה בסוריה – אחודה או מפורקת – יישמרו האינטרסים הביטחוניים שלה בצורה טובה יותר. לכאורה, שלטון ריכוזי, יציב וחזק יכול לאכוף שליטה ומרות בסוריה, לרבות בגבול עם ישראל. על אף המגעים עימו בחודשים האחרונים והדיווחים על הסכם בטחוני מתקרב, החשדנות הישראלית אשר לאופיו ולכוננותו של המשטר הסורי נותרה בעינה. מנגד, שלטון חלש ומדינה המפוצלת לשלל גורמים קיצוניים ואלימים עלולים לייצר כאוס ואלימות שיזלגו לשטח ישראל, ואף יערערו את

בפרויקט השלוחים נכס אסטרטגי ומשקיעה בהקמתם ובחיזוקם של מנגנוני שלוחים חלופיים בשטח הסורי, ובהם 'קבוצת ההתנגדות האסלאמית בסוריה' (המכונה לעיתים אל-באס), שהוקמה בראשית 2025 וקיבלה אחריות לשיגור רקטות לעבר ישראל ביוני אותה שנה (צימט, 2025).

על פי דיווחים שונים בסוריה, איראן פועלת לגיוס מחדש של יוצאי הדיוויזיה הרביעית והמודיעין הצבאי, במטרה לייצר מוקדי חיכוך וערעור יציבות בזירה הסורית. לפי גורמי ביטחון המצוטטים בדיווחים, מהלך הגיוס נשען על דמויות מרכזיות מן המשטר הישן – בהם ע'את' דלה, כמאל חסן וע'סאן בלאל – והוא מתבצע תוך שימוש במתקני מסתור ושהייה סמוך לגבול עיראק ובאזור אל-ה'רמל בלבנון (תלויזין סוריה, 2025).

אומנם מוקדם עדיין לעמוד על השלכותיו של מבצע שאגת הארי על מפעל השלוחים האיראני, אולם ניתן להעריך כי יכולת התמיכה של טהראן ספגה פגיעה ניכרת. בראי המאמצים להקמת הצבא הסורי החדש חדלה איראן לשמש כפטרונת המערכתית המרכזית, ובמקום זאת היא הופכת לכתובת חלופית עבור גורמים המודרים מהסדר החדש או חוששים מפניו. קבוצה זו כוללת את שרידי משטר אסד, מיליציות פרו-איראניות ותאי התנגדות מתהווים בדרום המדינה ובמזרח. החסות האיראנית קורצת במיוחד למפקדי שדה, לרשתות של "הצבא הישן" (בדגש על פליטי הדיוויזיה הרביעית וגופי המודיעין) ולקבוצות מקומיות החרדות למעמדן בתקופת המעבר בסוריה. בכך יוצרת טהראן "מסלול בריחה" המאפשר לשחקנים מתוסכלים לעקוף את תהליכי האינטגרציה – מהלך המערער את יכולתה של דמשק לכונן מונופול על הפעלת הכוח ולבסס צבא לאומי מלוכד.

## ישראל

בראיון לערוץ הטלוויזיה הממלכתי אל-אחבאריה התייחס הנשיא א-שרע למדיניות הישראלית בסוריה, וטען כי "אחרי 7 באוקטובר ישראל חוששת מכל דבר שקורה סביבה. נוסף על כך ישראל לא צפתה את נפילת משטר אסד, והעדיפה שסוריה תישאר מדינת עימות שדרכה תילחם ישראל במדינה אחרת כלשהי [איראן]". א-שרע הוסיף כי "סוריה הייתה בעבר במצב מלחמה עם ישראל, ואחרי מלחמת 1973 נחתם הסכם. ישראל חשבה אחרי נפילת המשטר הקודם שסוריה יצאה מההסכם הזה, למרות שסוריה הדגישה מהרגע הראשון שהיא מחויבת להסכם של 1974". אשר למתיחות בין הצדדים ולאור פעילותה הצבאית של ישראל הוסיף א-שרע כי לא מדובר בסיטואציה של "מלחמה חמה", וכי המשא ומתן בין

את תהליך בניית הלגיטימיות, הן מול מיעוטים והן מול חלקים מן הקהילה הבינלאומית.

שילובם ההדרגתי של הכוחות הכורדיים במסגרות הביטחוניות, הן בצבא והן במנגנוני ביטחון הפנים, עשוי לשמש מודל מאוזן יחסית של אינטגרציה הדרגתית: מודל המשלב בין שימור אוטונומיה מנהלית מוגבלת לבין חזרה מדורגת למסגרת מדינת אחת. ככל שמודל כזה יוכיח את עצמו, הוא עשוי לשמש בסיס עקרוני גם לא-סווידא'.

בשלב זה שילובם של הדרוזים בצבא אינו נראה ריאלי. עם זאת, שילוב במסגרות ביטחון הפנים בהתאם למתווה ההסדרים ממאי 2025 מסתמן כחלופה ישימה יותר בתור התחלה. מודל זה מאפשר שיתוף פעולה ביטחוני מקומי תחת מטרייה מדינתית, כצעד הכרחי לבניית אמון מחודש בין הצדדים. אשר למרחב החוף הסורי, שאלת העלווים ונאמני המשטר הקודם מלמדת כי לא ניתן להתקדם באינטגרציה יציבה ללא מנגנון ברור של צדק מעברי. הבחנה בין אשמים לבין לא-אשמים היא דרישה נורמטיבית וגם תנאי מעשי להרחבת גיוס לגיטימי ולצמצום פוטנציאל המרד.

לבסוף, המעורבות הבינלאומית מוסיפה להשפיע על תהליך בניין הצבא בסוריה, אך אינה קובעת לבדה את תוצאותיו. ארצות הברית נותרת שחקנית מרכזית בהסדרה, בסנקציות ובלגיטימיות; טורקיה מעצבת בפועל את גבולות השילוב האפשרי של הכוחות הכורדיים; ישראל משפיעה על הדרום ועל הזירה הדרוזית באופן המחזק אצל חלק מן השחקנים המקומיים את ההישענות על ערבויות חיצוניות ומקשה על החלת מונופול מדינתי אפקטיבי על הפעלת הכוח והאלימות. לצד זאת, רוסיה עשויה לצמצם במידה מה את הדומיננטיות הטורקית בבניין הכוח, אם תשמר ותתרגם את קשריה הביטחוניים עם דמשק לחימוש, להכשרות ולסיוע מקצועי; ואילו השפעתה של איראן הולכת ומצטמצמת בהדרגה, אך עודנה קיימת.

בתוך מציאות זו, הצלחתה של דמשק לא תימדד ביכולתה ליצור סדר אידיאלי אלא ביכולתה לבסס רף מוסדי ומבצעי בר-קיימא: צבא הכפוף לפיקוח אזרחי ומוסדי, נמנע מגיוס חובה, מגן על גבולות המדינה ואינו נתפס ככוח הפועל נגד אזרחיו או כמי שנשאב מחדש לסכסוכים פנימיים. ככל שהצבא יהפוך מגוון, מייצג וממלכתי יותר, כך יגבר הסיכוי שתהליך האינטגרציה יהיה מקיף, איכותי ושלם יותר. במסגרת כזו שיתוף כוח, ביזור מבוקר והכלה פוליטית לא מיועדים ליצור הרמוניה מלאה אלא לעגן בהדרגה כללים משותפים, מנגנוני בלימה וסטנדרטים מחייבים של הכללה, שיצמצמו את התמריץ להישען על פטרונים חיצוניים ויקשו על

היציבות היחסית המתגבשת באזור, בהיעדר כתובת ברורה שניתן יהיה להתנהל מולה (ולנסי, 2025).

הדינמיקה בשטח ותפקידן של מדינות האזור, ובפרט של ארצות הברית, בניסיון לשכך את המתרחשות וליישב את המשבר בין הצדדים המעורבים, הם שיכתיבו את ההתפתחויות בהמשך, אך גם למהלכיה של ישראל תהיה השפעה רבה מאוד עליהן ועל דרכם של מוסדות הביטחון הסוריים המתגבשים. מדיניותה של ישראל בדרום סוריה אינה רק משתנה חיצוני אלא גם גורם המגדיר בפועל את תנאי המסגרת של האינטגרציה. דרישות לפירוז עמוק והגבלות פריסה על כוחות דמשק, בצירוף מעורבות ישראלית ישירה או עקיפה בזירה הדרוזית הפנימית, מחזקות תמריצים להשרשת אוטונומיה מקומית באזור הדרום הסורי ומחלישות את יכולתה של המדינה להחיל מונופול אפקטיבי על השימוש בנשק ובאלימות. ככל שפגלים מקומיים תופסים את ישראל כערבות ביטחונית חלופית (ולו חלקית), כך פוחתת נכונותם להתפרק ולהיטמע בשרשרת פיקוד ממלכתית, ומתחזק דפוס של "ביטחון היברידי" – מרחב שבו נוכחות המדינה מוגבלת, הכוח מפוצל בין שחקנים מקומיים (בדואים ודרוזים) והיציבות נשענת על ערבויות חיצוניות ולא על ריבונות אפקטיבית.

## סיכום ומסקנות

המאמר בחן אם בניין הצבא הסורי החדש יוצר אינטגרציה מוסדית המסוגלת לייצב את המדינה, או שמא מדובר בעיקר במעטפת פורמלית המאגדת זמנית פלגים חמושים במסגרת מדינתית לכאורה. המסקנה המרכזית העולה מן המחקר היא כי בשלב זה האינטגרציה נותרה מוגבלת וחלקית. המדינה אומנם שבה ומופיעה כשחקנית מרכזית אך נוכחותה אינה אחידה בכל המחוזות, והמונופול על הפעלת הכוח עודנו מתחלק בפועל עם מוקדי כוח פלגניים, כלכלת צללים ופטרונים חיצוניים. במצב זה הפער בין מיתוג מחדש של הכוחות לבין שינוי עמוק בשרשרת הפיקוד, במבנה המשכורות, במנגנוני האחריות נותר גדול.

ההשוואה בין רכיבי הכוח השונים מבהירה כי בעיית האינטגרציה אינה אחידה. חזית השחרור הלאומית (NLF) מתנהגת באופן יחסי כשחקנית שהתמסדה והסתגלה למסגרת החדשה. לעומתה, חלקים מן הצבא הלאומי הסורי (SNA) מגלמים שילוב סמלי בלבד: אותם מפקדים, אותם מוקדי הכנסה, תלות ישירה בטורקיה ומידה רבה של אוטונומיה בשטח.

סוגיית הלוחמים הזרים מחדדת פרדוקס נוסף. מבחינת השלטון מדובר בכוח נאמן המסייע לביסוס שליטה בטווח הקצר; אולם בה בעת נוכחותם מאתגרת

- Al-Jazeera, R. (2025, January 30). *Statement by Military Operations Command announcing Syrian Revolution Victory*. Syrian Arab News Agency (SANA). <https://tinyurl.com/566mec27>
- Al-Khalidi, S. (2025, September 16). *Under US pressure, Syria and Israel inch toward security deal*. Reuters. <https://tinyurl.com/3xk5b93d>
- Al-Tamimi, A.J. (2025, December 6). What's left of the SNA? Aymenn's Monstrous Publications.
- Baker, B. (2010). The future is non-state. In M. Sedra (Ed.), *The future of security sector reform* (pp. 208–228). The Centre for International Governance Innovation. <https://tinyurl.com/5n7esyhw>
- Basedau, M., Fox, J., & Zellman, A. (2023). *Religious minorities at risk*. Oxford University Press.
- Bifulchi, G. (2025, December 12). *Islamic State's editorial against the Syrian government and al-Sharaa: Analysis of al-Naba, Issue 525*. SpecialEurasia. <https://tinyurl.com/4f6uak58>
- Campa, K., & Carter, B. (2025, November 14). *The new Syrian army: Order of battle*. Institute for the Study of War. <https://tinyurl.com/yc63n6pu>
- Drevon, J., & Haenni, P. (2020). The consolidation of a (post-jihadi) technocratic state-let in Idlib. In *POMEPS Studies 42: MENA's frozen conflicts* (pp. 42–47). Project on Middle East Political Science. <https://tinyurl.com/4svknwxn>
- Drevon, J., & Haenni, P. (2025). The end of Jihadi Salafism? The religious governance of HTS, the post-jihadi rebel ruler in northern Syria. *Mediterranean Politics*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/13629395.2024.2410119>
- Hartzell, C.A., & Hoddie, M. (2020). *Power sharing and democracy in post-civil war states: The art of the possible*. Cambridge University Press.
- Hamidi, I. (2025, November 18). *Asaad Shaibani on how Syria untangled its Russian knot*. Al Majalla. <https://tinyurl.com/m6msebjd>
- Huquq, A. (2025, December 18). *Why the Syrian Interior Ministry, not the Defense Ministry, accompanies coalition troops in Syria*. Enab Baladi. <https://tinyurl.com/69ks97yu>
- Jackson, P. (2018). Introduction: Second-generation security sector reform. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 12(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/17502977.2018.1426384>
- Khaizaran, Y. (2022, November 22). *The Syrian popular uprising and the decline of the Druze political role*. Al-Durziyya: Druze and Other Minorities in the Middle East. <https://tinyurl.com/55mhpee5>
- Nathan, L. (2007). *No ownership, no commitment: A guide to local ownership of security sector reform*. University of Birmingham. <https://tinyurl.com/3xnr2hbm>
- OECD (2007). *OECD DAC handbook on security system reform: Supporting security and justice*. <https://tinyurl.com/2xk9z3np>
- Paes, W.C., Ellmanns, L., Beales, E., Alajlouni, L., & Waters, G. (2025, October). *From fragmentation to integration: Prospects for security sector reform in post-Assad*

חזרה להסדר כוחני, פלגני וחד-צדדי, ויגבירו את הסיכון להידרדרות מחודשת למלחמת אזרחים.

**אמל חאיכ** הוא עוזר מחקר ואנליסט בתוכנית סוריה במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS). הוא בעל תואר שני ביחסים בינלאומיים ואסטרטגיה, ומחקרו הנוכחי מתמקד בתהליכי העיצוב והבנייה של "סוריה החדשה". חאיכ עובד גם במט"ח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית) בנושא קידום השפה העברית בחברה הערבית. [amalh@inss.org.il](mailto:amalh@inss.org.il)

## מקורות

אל-אח'באריה אל-סוריה (2025א). سليمان عبد الباقي: بيانات الهجري عَقَّت الشرخ وأحدثت عداء بينه وبين السوريين [סלימאן עבד אל-באקי: הצהרתו של אל-הג'רי העמיקו את הקרע ויצרו עוינות בינו לבין הסורים].

אל-אח'באריה אל-סוריה (2025ב). اللقاء الكامل للسيد الرئيس أحمد الشرع مع الإخبارية السورية (הראיון המלא עם כבוד הנשיא אחמד א-שרע בערוץ אל-אח'באריה אל-סוריה).

ולנס, כ' (2025, 20 ביולי). **העימות המדמם בסווידא: דילמות אסטרטגיות לישראל**. מבט על, גיליון 2016, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/3jvdpd3t>

לינדנשטראוס, ג' (2024, 26 בדצמבר). **הדילמות הכורדיות של ישראל**. מבט על, גיליון 1929, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/yvjdzc2p>

צימט, ר' (2025). **"המלחמה הכפויה השנייה": מלחמת 'עם כלביא' והשלכותיה על הביטחון הלאומי באיראן**. מזכר 249, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/5d3stxhd>

פורוסקון, ג' (2025, 30 בדצמבר). האם רוסיה חוזרת כשחקן ביטחוני בסוריה? מבט על, גיליון 2077, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/5emv6v4p>

תלוויזין סוריה (2025). مشاغلة إقليمية عبر سوريا.. إيران تحشد فلول الفرقة الرابعة لإرباك المشهد الأمني [התשה אזרחית דרך סוריה: איראן מגייסת את שרידי הדיוויזיה הרביעית כדי לערער את המרחב הביטחוני].

- Syria. The International Institute for Strategic Studies. <https://tinyurl.com/5n85aufm>
- Schroeder, U. C., & Chappuis, F. (2014). New perspectives on security sector reform: The role of local agency and domestic politics. *International Peacekeeping*, 21(2), 133–148. <https://doi.org/10.1080/13533312.2014.910401>
- Sedra, M. (2010). *The future of security sector reform*. Routledge.
- Shih, G., Flanzraich, A., Chamseddine, A., & Ben Zion, I. (2025, December 23). How Israeli covert activities in Syria seek to thwart its new government. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/uu2xvhfs>
- Stein, A. (2025, December 25). Turkey attempting to deploy radars within Syria, western intel. sources tell 'Post' – exclusive. *The Jerusalem Post*. <https://tinyurl.com/3vn8ez3r>
- The Carter Center (2020, May 15). *The armed opposition in northwest Syria*. <https://tinyurl.com/yc5uuxh4>
- van Wilgenburg, W., & Fumerton, M. (2024). From the PYD-YPG to the SDF: The consolidation of power in Kurdish-controlled northeast Syria.

- Studies in Conflict & Terrorism*, 47(9), 1090–1109.  
<https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.2013758>
- Waters, G. (2025, Mars 28). *The new Syrian army: Structure and commanders*. Syria Revisited.  
<https://tinyurl.com/3jxxu783>
- Zelin, A.Y. (2022, May 9). *The age of political jihadism: A study of Hayat Tahrir al-Sham* (Policy Focus 175). The Washington Institute for Near East Policy.  
<https://tinyurl.com/4njt2ku7>
- Zisser, E. (2002). The Syrian army on the domestic and external fronts. In B. Rubin & T.A. Kearney (Eds.), *Armed forces in the Middle East: Politics and strategy* (pp. 113–129). Frank Cass.